

DIVIDING OUR TIME
Fitting Torah
Into Our Busy Lives

Source Materials
Shavuos 5767
Rabbi Efrem Goldberg
reg@brsonline.org

Dividing our Time: Fitting Torah in to our Busy Lives

Rabbi Efrem Goldberg
Shavuos 5767

1) יהושע פרק א פסוק ח

לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך והגית בו יומם ולילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל:

2) משנה פאה א:א

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמ"ח = וגמילות חסדים = ותלמוד תורה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם:

3) משנה אבות ב:ח

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת

4) תלמוד בבלי סנהדרין צט ע"ב

אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר +איוב ה'+ כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו - הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר +יהושע א'+ לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך - הוי אומר לעמל תורה נברא.

5) משנה אבות ו:א

שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם: רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדי הוא לו נקרא ריע אוהב אוהב את המקום אוהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות ונהנין ממנה עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים:

6 רמב"ם תלמוד תורה א:ח

כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה.

7 תלמוד בבלי יומא לה ע"ב

תנו רבנן: עני ועשיר ורשע באין לדין, לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל? אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק, חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעון הוא? הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו, והרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת. עשיר אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר? אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה, וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה לתלמוד תורה. פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא. אמר להן: בבקשה מכם, הניחוני ואלך לתלמוד תורה! אמרו לו: חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך! ומימיו לא הלך וראה אותן, אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. רשע אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: נאה הייתי וטרוד ביצרי (היה) +מסורת הש"ס: [הייתי]+ אומרים לו: כלום נאה היית מיוסף? אמרו עליו על יוסף הצדיק: בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית. אמרה לו: השמע לי! אמר לה: לאו. אמרה לו: הריני חובשתך בבית האסורין. - אמר לה: +תהלים קמו+ ה' מתיר אסורים - הריני כופפת קומתך - +תהלים קמו+ ה' זקף כפופים, - הריני מסמא את עיניך +תהלים קמו+ - ה' פקח עורים. נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה. לשכב אצלה - בעולם הזה, להיות עמה - לעולם הבא. נמצא הלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף מחייב את הרשעים.

8) מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ו

מה היה תחלתו של ר' עקיבא. אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לו המים שתדיר נופלים עליה בכל יום אמרו לו עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים (איוב י"ד י"ט). מיד היה רבי עקיבא דן ק"ו בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשין כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם מיד חזר ללמוד תורה. הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות. א"ל רבי למדני תורה אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח. כתב לו אלף בית ולמדה. אלף תיו ולמדה. תורת כהנים ולמדה. היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כולה. הלך וישב [לן] לפני רבי אליעזר ולפני רבי יהושע אמר להם רבותי פתחו לי טעם משנה. כיון שאמרו לו הלכה אחת הלך וישב לו בינו לבין עצמו אמר אלף זו למה נכתבה. בית זו למה נכתבה. דבר זה למה נאמר. חזר ושאלן והעמידן בדברים: רבי שמעון בן אלעזר אומר אמשול לך משל. למה הדבר דומה לסתת שהיה מסתת בהרים פעם אחת נטל קרדומו בידו והלך וישב על ההר והיה מכה ממנו צרורות דקות ובאו בני אדם ואמרו לו מה אתה עושה. אמר להם הרי אני עוקרו ומטילו בתוך הירדן. אמרו לו אי אתה יכול לעקור את כל ההר. היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול נכנס תחתיו סתרו ועקרו והטילו אל הירדן וא"ל אין זה מקומך אלא מקום זה. כך עשה להם ר' עקיבא לר' אליעזר ולר' יהושע. אמר לו ר' טרפון עקיבא עליך הכתוב אומר מבכי נהרות חבש ותעלומה יוציא אור (איוב כ"ח י"א) דברים המסותרים מבני אדם הוציאם ר' עקיבא לאורה: בכל יום ויום היה מביא חבילה של עצים חציה מוכר ומתפרנס וחציה מתקשט בה. עמדו עליו שכניו ואמרו לו עקיבא אבדתנו בעשן מוכר אותן לנו וטול שמן בדמיהן ושנה לאור הנר. אמר להם הרבה ספוקים אני מסתפק בהן אחד שאני שונה בהן ואחד שאני מתחמם כנגדן ואחד שאני ישן בהם: עתיד רבי עקיבא לחייב את כל העניים בדיו שאם אומרים להם מפני מה לא למדתם [תורה] והם אומרים מפני שעניים היינו. אומרים להם והלא רבי עקיבא עני ביותר ומדולדל היה. ואם אומרים מפני טפינו אומרים להם והלא רבי עקיבא היו לו בנים ובנות אלא אומרים להם מפני שזכתה רחל אשתו: בן ארבעים שנה הלך ללמוד תורה סוף שלש עשרה שנה לימד תורה ברבים. אמרו לא נפטר מן העולם עד שהיו לו שולחנות של כסף ושל זהב ועד שעלה למטתו בסולמות של זהב. היתה אשתו יוצאה בקרדוטין ובעיר של זהב. אמרו לו תלמידיו רבי ביישתנו ממה שעשית לה. אמר להם הרבה צער נצטערה עמי בתורה:

מה היה תחלתו של רבי אליעזר בן הורקנוס. בן עשרים ושנים שנה היה ולא למד תורה. פעם אחת אמר אלך ואלמוד תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי. א"ל אביו הורקנוס אי אתה טועם עד שתחרוש מלא מענה. השכים וחרש מלא מענה. אמרו אותו היום ערב שבת היה הלך וסעד אצל חמיו וי"א לא טעם כלום מו' שעות של ערב שבת עד ו' שעות של מוצאי שבת. כשהוא הולך בדרך ראה אבן הרימה ונטלה ונתנה לתוך פיו וי"א גללי הבקר היה. הלך ולן באכסניא שלו. הלך וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושלים עד שיצא ריח

רע מפיו אמר לו רבן יוחנן בן זכאי אליעזר בני כלום סעדת היום. שתק. שוב א"ל ושתק. שלח וקרא לאכסניא שלו א"ל כלום סעד אליעזר אצלכם. אמרו לו אמרנו שמא אצל רבי היה סועד. אמר להם אף אני אמרתי שמא אצלכם היה סועד ביני וביניכם אבדנו את רבי אליעזר מן האמצע.

9) ביאור הלכה סימן קנה

עת ללמוד - ביו"ד סימן רמ"ו ס"א מבואר דצריך אדם לקבוע עת לת"ת ביום ובלילה וע"כ מן הנכון שמלבד קביעות שאחר תפלת שחרית יקבע גם בין מנחה למעריב שבזה יצא גם ידי חובת למוד תורה בלילה. וענין לימוד בין מנחה למעריב משמע גם בגמרא [ברכות דף ד'] אדם בא מן השדה בערב הולך לביהכ"נ אם יודע לקרות קורא לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל וכו' עי"ש ועיין בסימן א' מש"כ בשם השל"ה ובעו"ה כמה אנשים מרפים ידיהם מן התורה לגמרי ואינם חוששים לקבוע אפילו זמן מועט ביום לתורה והסיבה הוא מפני שאינם יודעים גודל החיוב שיש בזה וכבר אמרו חז"ל ויתר הקב"ה על עון ע"ז וג"ע וש"ד ולא ויתר על עון ביטול תורה ואיתא במדרש משלי פ"י אר"י בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את כל העולם וכו' בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה הקב"ה הופך את פניו ממנו ומצירי גיהנם מתגברין בו כו' והם נוטלים אותו ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו שני סדרים או ג' הקב"ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא שנית אותם כו' בא מי שיש בידו הלכות א"ל בני תורת כהנים למה לא שנית שיש בו וכו' בא מי שיש בידו ת"כ הקב"ה א"ל בני חמשה חומשי תורה למה לא שנית שיש בהם ק"ש תפילין ומזוזה בא מי שיש בידו ה' חומשי תורה א"ל הקב"ה למה לא למדת הגדה וכו' בא מי שיש בידו הגדה הקב"ה א"ל בני תלמוד למה לא למדת וכו' עי"ש והאיש אשר אינו מזרז א"ע לקבוע לו עתים לתורה בכל יום בודאי ישאר ריקם מכל ח"ו ומה יענה ליום הדין והחכם עיניו בראשו:

10) משנה ברורה סימן קנה ס"ק ד

(ד) שלא יעבירו - דעיקר מצות ת"ת אין לה שיעור וחיובה הוא כל היום כ"ז שיש לו פנאי וכדכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך וגו' וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלמוד תורה מרצונו הוא קרוב למה שאחז"ל [סנהדרין צ"ט] על הפסוק כי דבר ה' בזה זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ואחז"ל [ירושלמי סוף פ"ט דברכות] ר' חלקיה בשם ר' סימון העושה תורתו עתים [ר"ל שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות אף שיש לו פנאי ללמוד יותר] הרי זה מפר ברית ויליף זה מן הכתוב עת לעשות לה' הפרו תורתך [ועי"ש בפירוש הפני משה] אלא הכונה בקביעת עתים לתורה הוא שצריך האדם ליחד עת קבוע בכל יום שלא יעבירו בשום פעם. ואם אירע לו אונס שלא היה יכול להשלים הקביעות שלו ביום יהיה עליו כמו חוב וישלימו בלילה וכדאמרינן [עירובין ס"ה] רב אחא בר יעקב יזיף ביממא ופרע בלילא. וכתבו האחרונים שלעולם קודם שיצא מביהמ"ד שחרית אפילו

אם אירע לו אונס שלא יוכל ללמוד בקביעות ילמוד עכ"פ פסוק אחד או הלכה אחת:

11) שו"ע אורח חיים קנה:א

אחר שיצא מבהכ"נ, ילך לבה"מ; ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. הגה: ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבה"מ ושכר הליכה בידו, או יקבע לו מקום וילמוד מעט במה שיודע ויחשוב בעניניו ויכנס בלבו יראת שמים (הר"י פ"ק דברכות).

12) משנה ברורה סימן קנה ס"ק ב

(ב) ויקבע - דאיתא בגמרא כשמכניסין אדם לדין שואלין אותו קבעת עתים לתורה וטוב שיקבע העת מיד אחר התפלה משום ילכו מחיל אל חיל וכנ"ל וגם דאם ילך מקודם לעסקיו חיישינן שמא ימשך ויתבטל קביעותו (פמ"ג):

13) משנה ברורה סימן קנה ס"ק ג

(ג) ללמוד - חייב אדם ללמוד בכל יום תורה שבכתב שהוא תנ"ך ומשנה וגמרא ופוסקים ובעלי בתים שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות ביום לא ילמדו בגמרא לחוד דבזה אינו יוצא אלא צריך שילמוד דוקא גם ספרי פוסקים כל אחד כפי השגתו [שו"ע יו"ד וש"ך שם]:

14) תלמוד בבלי קידושין ל ע"א

אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא, מאי דכתיב: +דברים ו+ ושננתם לבניך? אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם, לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד. מי יודע כמה חיי? לא צריכא - ליומי.

15) רש"י מסכת קידושין דף ל עמוד א

אלא ושלשתם - מדלא כתיב ושניתם שישלישם. ליומי - ימי השבוע.

16) פני יהושע מסכת קידושין דף ל עמוד א

שם אמר רב ספרא משום ר"י בן חנניא מאי דכתיב ושננתם לבניך אל תיקרי ושננתם אלא ושלשתם כו'. נראה לי לפרש לפי פשוטו משום דמלשון ושננתם ילפינן בסמוך שיהיו דברי תורה מחודדין בפיר והיינו מדלא כתיב ולמדתם אלא ושננתם שהוא לשון שינון ולשון משנה וא"כ תו לא מצינן למימר דלא איירי קרא אלא בתורה שבכתב כדכתיב לעיל מיניה והיו הדברים האלה דהיינו בהווייתן דלא שייך שינון וחידוד אלא בתורה שבעל פה שהיא משנה וגמרא דאין מורין הלכה מתוך המשנה וא"כ שפיר קאמר דאי אפשר

לקרות ושננתם אלא אי קרינן נמי ושלשתם שאי אפשר שיהא הדבר ברור לו כאחותו
אא"כ בקי במקרא ובמשנה ובגמרא. ועוד י"ל דלשון ושננתם משמע תרי או מפשיטות
שהוא מלשון משנה תורה דהיינו שני תורות או משום דכתיב ושננתם בשני נוני"ן כמ"ש
מהרש"א ז"ל בח"א וא"כ בהנך תרי דהיינו משנה וגמרא שייך בהו נמי שינון ומלבד תורה
שבכתב דכתיב לעיל מיניה והיו הדברים האלה דהיינו תורה שבכתב למ"ד דבדברי תורה
כתיב וא"כ הרי לך ושלשתם ומה שהקשה מהרש"א ז"ל בח"א דלפי"ז משמע דחייב
ללמוד עם בנו מקרא ומשנה וגמרא ולעיל מסקינן דאין חייב ללמוד עם בנו אלא מקרא
לחוד ונדחק מאד ליישב ע"ש ומסיק בעצמו שהוא דלא כסברת הרא"ש ז"ל וכבר
פירשתי שיחתי דלא קשה מידי דקרא ושננתם לבניך לאו בבנים ממש איירי אלא
בתלמידים שנקראו בנים כמו שפירש רש"י ז"ל בפירוש החומש וכדאיתא בספרא והיינו
מהאי טעמא גופא דאין החיוב בבנו אלא מקרא לחוד דחיוב בנו לאו מושננתם ילפינן
אלא מולמדתם וכדפרישית בריש סוגיין ודו"ק:

תוספות בד"ה לא צריכא ליומי פירש בקונטרס כו' ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצי
למיפרך מי ידע כמה חיי עכ"ל. ולכאורה יש ליישב שיטת רש"י דבשלמא לענין מספר
השנים מתמה שפיר מי ידע כמה חיי וא"כ אין יודע כלל מתי ישלמו שלישי ימיו משא"כ
לימי השבוע לעולם ילמוד שני ימים הראשונים מקרא ואם מת אחר כך אונס רחמנא
פטריה וכ"כ בחידושי מהר"י טראני אלא די"ל דסברת התוס' דלפי"ז בשלישי שנים נמי
מצינן למימר כה"ג דסתם ימי שנותינו שבעים שנה וילמוד מהם שלישי במקרא ואם מת
אח"כ אונס רחמנא פטריה אלא על כרחך דאין סברא לומר כן וא"כ מקשו שפיר
לפירוש רש"י, כן נראה לי:

17) תוספות מסכת קידושין דף ל עמוד א

לא צריכא ליומי - פירש בקונטרס ימי השבת כלומר שני ימים מקרא ושני ימים משנה
ושני ימים גמרא ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצי למיפרך מי ידע כמה חיי ונ"ל לפרש
בכל יום ויום עצמו ישלש על כן תיקן בסדר רב עמרם גאון כמו שאנו נוהגים בכל יום
קודם פסוקי דזמרה לומר מקרא ומשנה וגמרא ור"ת פי' שאנו סומכין אהא דאמרין
בסנהדרין (דף כד.) בבל בלולה במקרא במשנה ובגמרא דגמרת בבל בלול מכולם.

18) תוספות מסכת עבודה זרה דף יט עמוד ב

ישלש אדם שנותיו וכו' אלא ליומי - פ"ה ב' ימים מקרא ב' ימים משנה וב' ימים תלמוד
ולשון ליומי דחקו לפרש כן מיהו אכתי איכא לאקשו"י מי ידע כמה חי לכך נראה ליומי
בכל יום ולכך תקנו פסוקי התמיד ומשנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל ונראה
לר"ת דאנו שעוסקין בתלמוד בבלי דיינו כי הוא בלול במקרא במשנה ובתלמוד כדאמרין
בסנהדרין (דף כד.) בבל בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד.

19) רמב"ם תלמוד תורה איא

וחייב לשלש את זמן למידתו, שלישי בתורה שבכתב, ושליש בתורה שבעל פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה, וענין זה הוא הנקרא גמרא.

20) רמב"ם תלמוד תורה איב

כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע, אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר, ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה שבעל פה, והענינים הנקראים פרדס בכלל הגמרא הן, במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו.

21) רמב"ם יסודי התורה דיג

ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס, ואע"פ שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בורין, ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות, ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויות דאביי ורבא, אעפ"כ ראויין הן להקדימן, שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה, ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא, ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר.

22) שו"ע יורה דעה רמזד

חייב אדם לשלש למודו, שלישי בתורה שבכתב, דהיינו הארבעה ועשרים; שלישי במשנה, דהיינו תורה שבעל פה, ופירושי תורה שבכתב בכלל זה; שלישי בתלמוד, דהיינו שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מתוך דבר, וידמה דבר לדבר וידון במדות שהתורה נדרשת בהם עד שידע היאך עיקר המצות והיאך יוצא האסור והמותר וכיוצא בזה, דברים שלמד מפי השמועה. כיצד, היה בעל אומנות ועוסק במלאכתו ג' שעות ביום וט' בתורה, קורא ג' מהם בתורה שבכתב, ובג' תורה שבעל פה, ובג' יבין דבר מתוך דבר. במה דברים אמורים, בתחילת לימודו של אדם. אבל כשיגדיל בתורה ולא יהא צריך

ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה, יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבעל פה, כדי שלא ישכח דבר מדיני התורה, ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו. הגה: וי"א שבתלמוד בבלי שהוא בלול במקרא, במשנה וגמרא, אדם יוצא ידי חובתו בשביל הכל. (טור בשם ר"ת וע"פ ע"ל סי' רמ"ה ס"ו). ואין לאדם ללמוד כי אם מקרא, משנה וגמרא והפוסקים הנמשכים אחריהם, ובזה יקנה העולם הזה והעולם הבא, אבל לא בלמוד שאר חכמות. (ריב"ש סימן מ"ה ותלמידי רשב"א) ומ"מ מותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ובלבד שלא יהיו ספרי מינים, וזהו נקרא בין החכמים טיול בפרדס. ואין לאדם לטייל בפרדס רק לאחר שמלא כריסו בשר ויין, והוא לידע איסור והיתר ודיני המצות (רמב"ם סוף מדע ס"פ ד' מהל' יסודי התורה).

ש ע ר ר א ש ו נ

דאבות" (ב"ק ל א), וחסידות היא היא פאר המעלות שהחורה מביאה עליהן (ע"ז ב. ב). מסכת זו יש ללמוד בעיון עם פרושי הראשונים ז"ל ופירט עם פ"ר רבנו יונה ז"ל ש"אין כמותו לקרב את הדברים אל הלב", כדברי המחרייק ז"ל. מלבד יסודות ההנהגה למעשה שאנו לומדים במסכת זו, נתלמד בה כיצד לנשחט אל מאמרי חז"ל אשר, כל דבריהם כגחלי אש" (אבות פ"ב מ"ב). כל אשר מסכת אבות תוסיק ללואת אומנו בדרך חיינו, נגלה במאמריה יסודות נפלאים ו...מאור שבחורה".

ה"מילין" לכל תורת המדות, בקיצור נמרץ, הוא ה"מסילת-ישרים". שם הננו לומדים את כל המדות, וגם צורת הפעולהן השונות (כי אותה מודה מופיעה אצל בהתבוננות והמעשה להשגת הדרגות השונות שהחורה מביאה אליהן. כיודע אמר הגר"ח מוהלוויץ ז"ל לתלמידו המובהק הג"ר זונדל סלנטר ז"ל (רבו המובהק של רבנו הגאון ר' ישראל סלנטר ז"ל) שיקח לו את המסילת-ישרים למורה-דרכו בחיים. תצער הלומד הפעמים הראשונות עלול לתמוה על זה, כי אינו מוצא בו חידושים, ואף תאור המדות והדרגות נראה לו פשוט מדי. אולם, כל אשר יגדל האדם, כל אשר תמרח ידעתו ותעמק השגתו — הוא רואה יותר נפלאות בעומק וברוחב במסילת-ישרים. אדמו"ר מאור עינינו מרן ר' ירחם זצ"ל היה רגיל לומר, כי המ"י הוא התמצית מכל ספרי רמח"ל ז"ל בתכמת הקבלה. הרי אומר, כי כלל מבוטס על חכמת האמת — ואנו בלמדנו בו לא ידענו מזה! אכן, זוהי חכמיסה לפנימיית החורה: בלמדנו הספר הנפלא הזה השכם וחזור, בלי ליאות ושיגרה, לאט לאט נמרגל למצוא פנימיות בדבריו — ובעצמנו. ומי שלא התרגל בלימוד מעין זה — בהגיעו לספרי קבלה ששם הפנימיות אינה נסתרת מהעין — יהפוך את הידיעות הפנימיות שם לחיצוניות. השער ללימוד פנימיות של אמת — הוא המסילת-ישרים. — ללימודים יסודיים אלה חייב ב"חורה להקדיש תשומת-לב מרובה מיום עומדו על דעתו. במשך ארבע שנים עליו לרכוש ידיעה ברורה בספרים אלה, ומה גם בהיותו ב"רשיבה, מוכרח הוא בצד לימודו בפ"ת ללמוד לפי חכמת זאת, ומובטח הוא כי יהיה לו יסוד איתן, בהתנהגות ובהשקפה.

פ ר ק ש ל י ש י :
צ ו ר ר ת ה י ה ו ר ד י

ירמיה ג טז: "כה אמר ה' עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתכות עולם איזה דרך טוב ולכו בו ומצאו מרגע לנפשכם כר"י; הוא אשר אמר ר' יחזקו ב"רובאי לתלמידיו, צאו וראו איזותי דרך טובה שידבק בה האדם" (אבות ב, ט). ותלמידים אלו היו תנאים, קודשי עלין. ב"דורנו האחרון זה — החיוב הרבה יותר יסודי, לברר "מהי הדרך הטובה". אין להסתפק כהיום בסיסמה כללית, כגון, "טוב לשמם וטוב לבריות", ועוד פחות יש לסמור על הרגש בלבד. בעירפול השולט ובטשטוש המאיים מכל צד — מן התברת להשקיע עמל ולימוד מקיף בכירור שאלה זו: מהי צורת ה"אדם" האמתית וצורת ה"יהודי" האמתית?

זה הצעיר העומד על דעתו והוא ניגש להניח את היסוד לעולמו הרוחני, חייב להכיר ארבעה מקורות המסוגלים ביותר לבנות את האדם היהודי:

- א. הוא חייב לרכוש לו ידיעה ברורה בשו"ע או"ח עם ה"משנה ברורה";
- ב. הוא חייב לרכוש לו ידיעה רחבה בתורה עם פירשי ורמב"ן;
- ג. הוא מוכרח לרכוש לו בקיאות יסודית במס' אבות עם פ"ר רבנו יונה ז"ל; ועליו לשנון היטב את ספר מסלת ישרים לרבנו הרמח"ל ז"ל.

את פני חיי היהודי מעצב השלחן ערוך. יש לקבוע בכל יום קביעות לחצי שעה — אם אפשר — עם תורותא — ללמוד שו"ע אורח חיים. האופן הטוב ביותר של לימוד הלכה הוא, לעיין בשרשי ההלכות בגמרא. אך אין לזוחר על לימוד ה"משנה ברורה"; תפץ ה' הצליח בידי החפץ חיים ז"ל לייצר בחבור זה את בית-החנור ליהודי בדורנו, מלבד מה שזכה להיות הפוסק האחרון בשו"ע א"ח. יסוד היסודות של אמונתנו הוא: ספר החורה. אין לנו לסמור על מה שלמדנו בילדותנו בבית"ס וה"חד"ד. דוקא המבוגר והמבוגר חייבים ללמוד היטב, בלי דילוג ולא בהבלעה, לצאת ירי חיוב מקרא ואחד תרגום, אלא בעיון ובדקדוק ברשי" (הרא"ש בארחות חיים כ' על רש"י בחומש: "ותדקוק בו כאשל תוכל"ג). העיין בדברי רש"י מחייב הרבה פעמים לחפש את המקור ממנו לקח רש"י את ביאורו. ותמיד יש לדייק מה הכריח את רש"י לבאר כמו שהוא מבאר. כיודע אין רש"י מביא דברי אגדה אם אין הפשט בפסוק מכריחו לכך. יש תמיד לעמוד על זה מה ההכרח בפשט שהביאו לחזיקי דברי אגדה ומדרש.

לחורת המדות קבעו חז"ל מסכת אבות בש"ס, שבה כלל כל אבות המדות — "אבות" מכלל דאיכא תולדות, והגר"א כביאור מראה מקום לכלל בקרא. ממסכת אבות אנו יודעים, כיצד נראה חסיד, שהרי, "מאן דבעי למיחזי חסיד ליקיים מילי

היינו החלק השני שבהכמת התלמוד, הכולל בתוכו את העיון החודר והמקיף בעומקם וברחבם של המנויות. ומעמדה אף אנן נפשי נימא. זהו הוא פירושם של דברי ר' יוחנן, דתלמוד בבלי היינו על שם הכללות. והיינו דר' יוחנן נא ללמדנו, כי בתלמודא דידן, אין שני החלקים האלה של הכמת התלמוד, מובדלים זה מזה, כל אחד בתחופו. אלא שאדרכת, שני החלקים הללו של הכמת התלמוד, נאם הם בתלמודא דידן מחוברים זה לזה, ומעורבים זה בזה. ומשמיעני ר' יוחנן, דאם לא היה תלמודא דידן כולל בתוכו, אלא החלק הראשון של הכמת התלמוד, כי אז לא היינו אומרים, שיש בו כלילות של מקרא, משנה וגמרא. מפני שבחלק הראשון של הכמת-התלמוד, אדרכת, כל השלשה הללו של מקרא, משנה, וגמרא, באים הם בו כשתם מסודרים כל אחד במקומו, ולא כלולים. אלא שלאמתו של דבר, כלולים הם בתלמודא דידן, שני החלקים של הכמת התלמוד כאחד. ומתוך ריבוי הפלפול של המשא ומתן בהשואת המנויות זו לזו, ובחבדל המנויות זו מזו, ובמסויכות המנויות זו על נבי זו, דברי תורה עניינם במקום זה ועשירים במקום אחר, — חולף הוא תלמודא דידן ונעשה לים-התלמוד, אשר כל נל ונל שבו, מתערב עם הכינוי, ומתמזג עם הכינוי. ומכאן נובע שהוא התואר בבלי על שם הכללות. ומכיון שיש כאן חק של כלילות, מפילא, כל המקראות, המשיניות והמכרות האצורות בו, נכללות תו בו. והוא נעשה על ידי כך לכליות של מקרא, משנה ותלמוד.

ד. והזורים אנו לדבריו של רבינו חם. לפי מה שנתפרש לנו בגופה של מימרא דר' יוחנן, דבריו של רבינו חם כך הם מתפרשים. בדאי אין כונתו של רבינו חם לומר, דמכיון דמוזכרים הם בתלמודא פסקוים, משיניות וגמרא, אנו מקיימים בהם דינא דשלישים. אלא דכונתו היא לומר, דמאחר שמצויה היא בדינא חפצא דתורה בה, שהיא אשר תכונת הכליות עצמה היא בה; מפילא, דיינינן בה, שהיא כולה מקשה אחת של מקרא, משנה וגמרא. ושפור מתקיימים על ידה, לימוד מקרא, לימוד משנה, ולימוד גמרא כבת אחת, וכאחד, וזה הוא שהדיש רבינו חם, דדק בשעה שאנו צריכים לקיים לימוד מקרא, כפני עצמו, ולימוד משנה בפני עצמו, ולימוד גמרא כפני עצמו, רק אז נאמרה לנו הילכתא דשילוש, דדיינו, שכל לימוד בפני עצמו יתפוס שלישי. אבל אם יש לנו, התיכ-תימצי" של לימוד שלישהם. כבת אחת, אז לא נאמר כלל שיעורא דשלישי. והכי.

א. עיין קידושין דף ל' אל תקרי ושנתם, אלא ושלשתם, לעולם ישליש אדם שנותיו שליש במקרא, שליש במשנה, ושליש בתלמוד. (כן היא הירמא בעבודה זרה י"ט. ועיין) והביאו תוס' בשם רבינו חם, דאנו שעוסקים בתלמוד-בבלי, דיינו. כי הוא כלול במקרא, במשנה ובתלמוד. כדאמרינן מנהדרין, בכל כלולה במקרא, כלולה במשנה, כלולה בתלמוד. עד כאן דברי רבינו חם. ובפשוטו נראה, דהך שאנו יוצאים ידי שילוש על ידי הכליות שבתלמוד-בבלי, היינו משום שמוכאים שם פסקי המקרא, והרבה משיניות אמנם אם זו היא הכונה בדברי רבינו חם, לא הוצרך לכל להביא מימרא דר' יוחנן בפנהדרין, דהיי ענייני חריזאות שכך הוא. וכל הידושו של ר' יוחנן, הוא לדרוש את שמו של תלמוד בבלי. על שם הכליות. אבל בעצם עובדה-הכליות, לא חידש ר' יוחנן כלום. ואם כן, אינו שייכות יש לה למימרא דר' יוחנן, עם דבריו של רבינו חם.

ב. אמנם נראה לנו לפירש דבריו של רבינו חם, בתקום הפירוש במימרא דר' יוחנן עצמה. מימרא זו של ר' יוחנן כאח היא ליתן טעם על תואר ה"בבלי" שנתכנה בו תלמודין. ועל זה הוא אומר, דתואר זה של תלמודין בא הוא משרוש הכליות, שכן נמצאת היא בתלמודין תכונת הכליות, של מקרא, משנה ותלמוד. ודברים אלו פוענים פירוש. דהלא תלמודא דידן הוא שנקרא בבלי, על שם הכליות; ומשמע מזה, דיתכן להיות תלמוד, מבלי תכונת הכליות. וזה הוא כל-תשובך. דהרי כל מציאותו של תלמוד, בניו הוא על יסודי-המשנה ודברי המקרא. וכיצד יתכן תלמוד, מבלי תכונת הכליות של מקרא, משנה ותלמוד.

ג. אלא שידועים הם דברי רש"י, שהמושג תלמוד כולל הוא בתוכו שני חלקים, ומסודרים הם שני החלקים במשנה אחת, דמסכת אבות. דהנך חתם במסכת אבות, כן ש"י לתלמוד, ואחר כך חתם תנא, כן ארבעים לבינה. והיינו שהחלק הראשון, דעלה קאמר תנא כן ש"י לתלמוד, הכונה היא לידע טעמי החלכות בקיצור, דדיינו טועמה של כל הלכה במקומה. ואחר כך פופיע הוא החלק השני של תלמוד, דהיינו תכנת דבר מתוך דבר, והדימוי מילתא למילתא, וריבוי הפלפול בעסקי-הענינים. ועל זה קאמר תנא, כן ארבעים לבינה. ולא עוד, אלא שגראה, שכך מפרש רש"י חך דאמרינן בגמרא, ליגמר וחדר לסיכר. דליגמר היינו, החלק הראשון שבהכמת התלמוד, שהיא ידיעת טעמי-התלכות במקומה של כל הלכה והלכה. וליסכר